

80 jaar bevrijding
herdenken en vieren

Stille getuigen
uit de

Tweede
Wereldoorlog

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

gratis routebeschrijving
lengte 24 km - duur 2,5 uur

mogelijk gemaakt door
Dorpscommissie Den Hoorn
4 & 5 mei Comité
Gemeente Texel

De Route

Ga tegenover de supermarkt de Herenstraat in.

In de nacht van 5 op 6 april 1945 kwamen de op Texel gelegeerde en in het Duitse leger opgenomen Georgische troepen in opstand tegen de bezetters. Deze *Opstand der Georgiërs* of – zoals op Texel genoemd - *De Russenoorlog* resulteerde in een bloedige strijd met in totaal tenminste 1.000 doden onder Georgiërs, Duitsers en Texelaars.

De soldaten van het Georgische vrijwilligersbataljon wilden zich tegen het einde van de oorlog met deze opstand nog rehabiliteren om op die manier te voorkomen dat zij bij terugkeer in de Sovjet-Unie als landverraders zouden worden beschouwd.

Texel werd daardoor Europa's laatste slagveld en pas bevrijd – door Canadese troepen – op 20 mei 1945.

***1. Herenstraat 7.** Restaurant **Het Kompas**. Eigenaar Rotgans van café Loodsmanswelvaren (iets verderop) zette hier zijn bedrijf voort nadat de Duitsers zijn herberg hadden geconfisqueerd en tot *Soldatenheim* hadden verklaard. Op 6 april 1945 vluchtte Neel Klumper-Eelman van *De Ruige Hoek* naar dit pand, waar zij lang op zolder zat. Haar man had zich bij de Georgische opstandelingen aangesloten en zij vreesde voor haar leven (lees bij 7 over Frits Klumper).

Neel was vanuit haar schuilplaats betrokken bij de hulp door de familie De Jager en verzetsman Schilling aan de ondergedoken Georgiër Kolja en schreef daarover een aangrijpend verhaal (Een herinnering aan Beerdman, dossier 114, uitgave april 2002)

***2. Herenstraat 25.** Hier stond destijds de zuivelhandel van Pool. Veel Texelse mannen hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog ondergedoken | gezeten. In Den Hoorn vanaf juni 1943. Een aantal werd opgeroepen om in Duitsland te gaan werken voor de organisatie Todt. Het ging dan onder andere om het mee helpen bouwen van bunkers. Op dit adres zaten Jaap Kok en Arie Schalk korte tijd ondergedoken (zie 12).

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Loodsmanswelvaren

Den Hoorn

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

***3. Herenstraat 53.** Sieme de Jager verborg hier tijdens de *Russenoorlog* drie Georgiërs. De opstand liep vanuit Georgisch perspectief al gauw op een mislukking uit. Het was hen niet gelukt door een snelle actie de Duitsers uit te schakelen en er werden ook verse Duitse troepen per schip aangevoerd. Veel Georgische soldaten doken onder in schuurtjes, boerderijen, hooischelven, enz. De hier ondergedoken mannen hadden eerst in het schuurtje op de Siep (het landje ten noorden van camping Loodsmansduin) verborgen gezeten.

***4. Herenstraat 67.** In dit huis was een kleine onderduikkamer gemaakt. Ferry Zwanenburg heeft hier in de oorlog in bepaalde perioden bij de familie Troost ondergedoken gezeten. Ferry werd in 1943 vanuit zijn woonplaats Velsen naar Duitsland gestuurd om daar in de voedselvoorziening te werken. Hij was toen 21 jaar. Nadat hij ziek was geworden werd hij naar huis gestuurd. In februari 1944 werd hij echter weer opgeroepen om in Duitsland puin te gaan ruimen. Toen besloot hij onder te duiken. Via-via had hij vernomen dat hij naar Texel kon. Met een vervalst *Ausweis* kwam hij terecht bij de bunkerbouw bij Paal 9. Toen dat stopte en hij van het eiland moest vertrekken, dook hij onder bij de familie Troost. Hij had intussen al verkering gekregen met dochter Annie (zie 8), zijn latere echtgenote. Slechts enkele Hoornders wisten van zijn verblijf. Aan iedereen die naar hem vroeg, werd verteld dat hij naar de *overkant* terug was. Ferry bleef tot de *Russenoorlog* ondergedoken zitten. Daarna hadden de Duitsers wel andere zorgen.

Vervolg de route via Klif en rechtdoor via de Witteweg

De bunker op Loodsmansduin werd in 1939-1940 door de Nederlanders gebouwd als commandopost van Batterij Den Hoorn, onderdeel van de Stelling Den Helder. De post was samen met een aantal meetposten (voor een deel in zee verdwenen) en drie geschutsemlacements (gelegen in de Bollekamer ter hoogte van de Ruige Hoek) bedoeld om vijandelijke scheepvaart in het Molengat te kunnen beschieten. De Duitse bezetters hebben het splinternieuwe complex na de capitulatie in mei 1940 in gebruik

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Loodsmansduin

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

genomen en vergroot. Texel lag dan wel niet in de frontlinie, maar toch werd er met het luchtafweergeschut vanaf de bunker op Loodsmansduin regelmatig geschoten op overvliegende geallieerde bommenwerpers op weg naar of terugkomend van een missie naar Duitsland. Daarmee werd Loodsmansduin ook een doel voor de geallieerden.

***5 - Links ter hoogte van Witteweg 15:** Engelse jagers mitrilleerden op 12 september 1944 Kazemat Loodsmansduin, maar raakten daarbij ook een boetje op de Naal. Het schuurtje begon te roken en Pieter (Peit) Lap wilde zijn konijnen daaruit bevrijden. Er lag echter ook een tiptank van een bommenwerper, vol benzine. Deze ontplofte toen Peit de deur van het boetje opende. Hij liep zware brandwonden op en overleed vrijwel direct, 30 jaar oud. Ook Jaap van Iwen Bruin en Piet Boon, de vader van Ina Bakker-Boon, liepen zware brandwonden op. Het verhaal ging als een schok door het dorp.

Volg de Witteweg linksaf.

***6 -** Vanaf de parkeerplaats onderaan **Loodsmansduin** loopt een klinkerpad omhoog naar de eerder beschreven bunker. In de bunker is in 2016 een periscoop aangebracht met uitzicht over het Marsdiep en de Noordzee.

Fiets terug naar het dorp en ga voor het dorp linksaf de Rommelpot op.

***7 -** De Ruige Hoek, **Rommelpot 7.** Frits Klumper die hier woonde, gaf op 6 april 1945 gevolg aan de oproep van de Georgiërs om mee te helpen het eiland van de Duitsers te bevrijden en trok naar Den Burg. Bij het wisselen van de kansen vluchtte hij weer naar huis terug. Hier werd hij opgewacht door de Duitsers, gevangengenomen en in de duinen geëxecuteerd. Zijn vrouw Neel vluchtte naar Den Hoorn (zie 1). Frits Klumper is na de oorlog herbegraven op de Algemene Begraafplaats van Den Burg. Op zijn graf staat een wit kruis met in het midden achter glas een verzetsmedaille. Frits werd 39 jaar.

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Onderduikers Jan
en Jacob Huisman,
Manus de Bruijn,
Jaap Kok en
Jo Mannie

Aardappelsschillen
bij het Waldlager
Corrie Koopman,
AnnieTroost, Souw
Lap, JannieHuisman,
Naan Bremer, Dieuw
Bremer en Nien
de Jager

Verzetsman Oep
Klaas Schilling met
vrouw Aikina en
zoons Daan en Een

Bevrijding

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Ga verder naar het bos, linksaf Jan Ayeslag, tot het onverharde parkeerterrein rechts.

Loop rechtdoor het pad Heidvlakweg in en linksaf het Geheimpad.

***8** - Na ca. 80 passen ligt op het pad een rij rode stenen; een restant van de fundering van het **Waldlager**. In de zes barakken waren tewerkgestelde burgers uit voornamelijk Brabant ondergebracht. Zij werden ingezet voor de bouw van bunkers langs de kust. Vanaf 1942 werden jonge Hoornder vrouwen opgeroepen om aardappels te schillen voor de mannen. Zij werden in vroege en late diensten ingedeeld, schilden de aardappels bij gebrek aan goede mesjes met stukjes blik, gezeten op een houten bank voor een van de barakken in het bos, ze schepten 's avonds het eten op en deden de afwas. Na een jaar stopte het werk hier; later werden ze ingezet bij Loodsmansduin. De groep bestond onder meer uit Annie Troost, Mat Boon, Naan Bremer, Duw Bremer, Nien de Jager, Hanna Huisman, Jannie Huisman, Souw Lap, Neel Drijver, Mar Koopman, Corrie Koopman, Gina Slegh en Jo Slegtenhorst. (meer info: Historische vereniging 124, september 2017, pag. 6 t/m 14)

Keer terug naar het Jan Ayeslag, fiets een stukje terug en ga linksaf de Rozendijk op.

Loop vanaf de hoek Rozendijk/Westerslag het bos in naar de trap van uitkijkpost Fonteinsnol.

***9** - Onder aan de trap bij de **Fonteinsnol** staat rechts een gedenksteen en inscriptie op een plaat over het hier neerstorten van een Lancaster op 15 januari 1944. Deze bommenwerper was die avond, samen met nog 498 andere bommenwerpers op weg naar Braunschweig. Dit toestel werd in een luchtgevecht neergeschoten. Van de 7 bemanningsleden wisten 2 zich met hun parachute te redden. Zij werden krijgsgevangen gemaakt. De 5 anderen kwamen om het leven.

Keer terug en vervolg de Rozendijk. Aan de rechterkant ter hoogte van Rozendijk nummer 21 staan enkele kleine huisjes.

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

***10** - Hier gebeurde het dodelijk ongeluk van **Remmert Bremer en Etje Dros**. Remmert had op het strand een niet ontplofte mijn gevonden en die in een zak op de fiets meegenomen naar huis. Bij thuiskomst gooide hij de zak op de grond en de granaat ontplofte. Remmert was op slag dood en Etje overleed in het ziekenhuis. Dit gebeurde op 11 november 1940. Zij waren allebei 27 jaar.

Vervolg de Rozendijk en sla rechtsaf de Smitsweg in, aan het eind rechtsaf de Westerweg, daarna de tweede weg links de Kooiweg en aan het einde rechtsaf de Hemmerkooi in.

***11** - Voorbij de boerderij, ca. 100 meter vóór de **Westerweg** ligt links van de weg een grote steen met plaat en inscriptie. Hier is op 17 december 1942 een Lancaster met 7 bemanningsleden neergestort. De bommenwerper was samen met 28 andere Lancasters op weg naar een olieaffinaderij in Nienburg, maar werd neergeschoten door de Duitse marine. Eén van de bemanningsleden wist zich met zijn parachute te redden. Hij werd krijgsgevangen gemaakt. De andere 6 bemanningsleden kwamen om het leven.

***Vervolg de route linksaf de Westerweg op, weer linksaf de Kleiweg, overgaand in de Hoornderweg.
Sla rechtsaf de Watermolenweg in.***

***12** - In de boerderij aan de rechterkant, de **Oude Stulp** zaten vanaf 1943 een flink aantal, vooral Hoornder mannen ondergedoken. De boerderij had indertijd nog geen woonhuis en werd door de familie Commandeur als boerenschuur gebruikt. Het begon in juni 1943 klein met alleen Jan Huisman, maar later werd het een flinke groep. Ze werden door de familie Commandeur, de zussen Hanna en Janny Huisman en Dirk de Porto bevoorrad. De lokale verzetsman Harry (Oep Klaas) Schilling coördineerde de hulp en kwam ook met onderduikers van elders. Aan het eind van de oorlog, tijdens de *Russenoorlog*, zijn de onderduikers vertrokken om plaats

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

te maken voor een aantal Georgiërs.

Jan Huisman zat er uiteindelijk 22 maanden ondergedoken, Jo Mannie (Capelle a/d IJssel) 21 maanden, Manus de Bruin 19 maanden, Bert de Groen (Rotterdam) 10 maanden, Jaap Kok, Jacob Huisman en Arie Schalk (Zuilichem) 7 maanden, Dirk Proper en Jan Zijm 6 maanden en Aris Troost 4,5 maand.

Toen in november 1944 nog een flinke groep mannen werd opgeroepen voor de Arbeidsdienst – zij moesten naar Assen om tankgrachten te graven – hebben Jan Bakker, Sieme Hin, Thames en Willem Commandeur en Dirk de Porto er ook nog enkele dagen ondergedoken gezeten, voordat zij uiteindelijk toch naar Assen gingen. Na de bevrijding heeft enige tijd een bord op het dak gestaan met de tekst 'Duikersnest'.

Vervolg de Watermolenweg.

***13** - Links van het **fietspad** ligt een grote steen met plaat en inscriptie. Hier stortte op 3 april 1945 een Amerikaanse B17 bommenwerper neer. Aan boord waren 10 bemanningsleden, waarvan 8 het niet hebben overleefd. De andere twee kwamen met hun parachute in de Waddenzee terecht en werden krijgsgevangen genomen. Het toestel was op de terugtocht van een missie naar de onderzeebootbasis in Kiel en werd door een luchtdoelkanon neergehaald.

Vervolg het fietspad langs de Watermolenweg (gaat over in Molwerk) tot het einde. Dan linksaf het fietspad op en voor de stoplichten weer linksaf.

***14** - Voorbij het bosje bij **Pontweg 15** gaat een onverhard pad het land in. Aan het eind daarvan ligt links een gedenkplaat. Hier stortte in de nacht van 12 op 13 juni 1943 een Halifax bommenwerper neer. Van de 7 bemanningsleden hebben 4 het overleefd. Een van hen overleed kort daarna alsnog aan zijn verwondingen.

De bommenwerper was samen met 502 andere op een missie naar Bochum. Vanwege motorpech keerde het vliegtuig vroegtijdig terug en werd door een Duitse nachtjager neergeschoten.

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Keer terug naar het Molwerk, ga op het heuveltje linksaf en aan het eind weer linksaf over de heuvel en rond de Mokbaai.

***15** - Links van de weg ligt aan de **Mokbaai** een grote steen met plaat en inscriptie. Hier verongelukte op 12 september 1944 een Beaufighter met 2 bemanningsleden. Samen met 38 andere Beaufighters werd die avond een aanval ingezet op een konvooi in de haven van Den Helder en op het Marsdiep. Het toestel werd door afweergeschut neergehaald. Een van de bemanningsleden werd gedood, de andere werd krijgsgevangen gemaakt.

Fiets verder naar de Marinierskazerne De Mok.

***16** - Net na de ingang van de **kazerne** staat aan de rechterkant een Grieks-Orthodox kruis met gegevens over de tien Texelaars die hier vanuit Den Burg met een vrachtwagen op 6 april heen werden gebracht en aan de vloedlijn geëxecuteerd. Vier andere Texelaars ontsnapten aan de dood door in een bocht van de Hoornderweg van de vrachtwagen te springen.

De mannen waren opgepakt om een voorbeeld te stellen voor Texelaars die het in hun hoofd zouden halen om de Georgiërs te helpen die immers in opstand waren gekomen die nacht.

Er is ook een kleine gedenkplaat voor Sikke Wijngaarden die hier op woensdag 28 mei 1940 zwaargewond raakte door een geallieerde aanval op vliegveld *De Mok*. Hij was een van de werklieden die op het kamp bezig waren met herstelwerkzaamheden. Het vliegveld was kort voor de capitulatie op 10 mei door de Nederlanders opgeblazen. Sikke werd naar het ziekenhuis in Den Helder overgebracht waar hij op 8 juni aan zijn verwondingen overleed.

***17** - Aan de **Mokbaai** lagen vele militaire watervliegtuigen. Op twee na waren deze vóór 10 mei 1940 al gestationeerd op plassen zoals De Brasem en de Westeinder en konden naar Frankrijk en later Engeland ontsnappen. De Mok kazerne werd danig verwoest door aanvallen van de Duitse luchtmacht.

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Fiets terug naar Den Hoorn, naar het kerkje.

***18** - Op het **kerkhof** vindt u aan de rechterkant van het pad op vrijwel dezelfde hoogte de graven van de oorlogsslachtoffers Remmert Bremer en Etje Dros (zie 10), Pieter Lap (zie 5) en Melle Zegel en Souwtje Drijver, oud 36 en 33 jaar. De laatste twee werden gefusilleerd achter Texla op 8 april 1945. Zij hadden een Georgiër in huis verstoppt (waar de doodstraf op stond). Ze zouden deze op zijn eigen verzoek - hij was al zwaargewond - aangeven bij de Duitsers, maar de Georgiër werd al opgepakt voor dat zij Den Burg bereikt hadden.

Hier eindigt de fietsroute t.g.v. '80 Jaar Bevrijding herdenking en vieren'.

*Op 20 mei 1945 kwamen de eerste bevrijder; Canadezen, aan op Texel.
Gelijktijdig met de laatste Texelaars, die in goede gezondheid terugkeerden
van de verplichte tewerkstelling in Drenthe.*

Stille getuigen uit de Tweede Wereldoorlog

Fonteinsnol

Hemmerkooi

Zwerfkeimonumenten Texel

Watermolenweg

Pontweg

Mokweg

Ontdek het Verhaal Achter de Zwerfkeien

Een Eerbetoon door Texelse Veteranen

De 5 zwerfkeien langs de herdenkingsroute door Den Hoorn en omgeving zijn onderdeel van het Monument voor de Geallieerde Vliegers. In totaal liggen er 9 stenen, verspreid over heel Texel. Het onderhoud van deze gedenkstenen ligt in handen van Texelse veteranen. Een veteraan is een (oud)militair die is uitgezonden naar het buitenland tijdens conflict- of vredesmissies. Met toewijding en respect zorgen zij ervoor dat de stenen schoon en goed onderhouden blijven, zodat de herinnering aan de gevallen vliegers levend blijft voor toekomstige generaties. Voor de veteranen is het verzorgen van de zwerfkeien niet alleen een blijk van eerbied, maar ook een manier om de verbondenheid met de geschiedenis en met elkaar te koesteren. Elke steen herinnert hen aan de offers die zijn gebracht voor onze vrijheid, en ze zien het als hun plicht om dit erfgoed te bewaken. Wij nodigen u uit om even stil te staan bij deze bijzondere plekken en de verhalen die ze dragen. Door uw aandacht tijdens de fietstocht helpt u mee om deze herinneringen in leven te houden. Samen zorgen we ervoor dat het verleden niet vergeten wordt.

